

DOI: 10.5613/rzs.42.2.5

Lee Rainie, Barry Wellman

Networked: The New Social Operating System

Cambridge, Mass.: MIT Press, 2012, 358 str.

Iako literatura vezana za razumijevanje složenih odnosa između digitalno-interaktivnih medijskih sustava i društva već neko vrijeme postaje sve brojnijom i kompleksnijom, rijetko koji naslovi nastoje istodobno ponuditi pogled u tehnološko-komunikacijske specifičnosti novih medija kao i nove modele društvenog ponašanja i društvene organizacije. Upravo knjiga *Networked: The New Social Operating System* autora Leeja Rainiea i Barryja Wellmana predstavlja iskorak u kojem se predstavljaju temeljni koncepti društvenog sustava koji najbolje opisuje sve brže tehnološko-komunikacijske promjene, ali i promjene koje se najbolje mogu razumjeti iz perspektive društvenih mreža, posebice iz perspektive onoga što Wellman naziva *umreženim individualizmom* (*networked individualism*).

Knjiga je podijeljena u tri velika poglavlja: »Trostruka revolucija« (»The Triple Revolution«), »Kako umreženi individualizam funkcionira« (»How Networked Individualism Works«) i »Kako djelovati u umreženom individualizmu sada i u budućnosti« (»How

to Operate in a Networked World, Now and in the Future«).

U prvom poglavlju »Trostruka revolucija« prikazuju se primjeri funkcioniranja suvremene digitalne umreženosti u konkretnim životnim situacijama, odnosno prate se individualne životne priče sa svojevrsnom etnografskom perspektivom, a u kojima se vidi isprepletenost digitalno-interaktivnih medija sa svakodnevnim životom aktera. Ovaj, kvalitativniji segment knjige, prate kvantitativne analize popularnog argumenta kako vrijeme provedeno s digitalno umreženim medijskim sustavima neminovno podrazumijeva i društvenu izolaciju. Autori pritom navode akumulirane empirijske podatke koji negiraju takvu tezu. Podaci, naime, upućuju na proces integracije tehnologije u svakodnevni život pojedinca i društva iz čega se izvodi zaključak kako je ponajprije riječ o produženju društvene interakcije, a ne o isključivanju iz društvenih aktivnosti (str. 6). Dalje, Rainie i Wellman smatraju kako se vrlo vjerojatno promijenio način na koji ljudi međusobno komuniciraju, ali da se nije izgubila želja za komunikacijom. Autori misle da dosadašnje viđenje prema kojem u društvu prevladavaju skupine i čvrste hijerarhije treba zamijeniti koncepcijom društva u kojoj je glavna analitička jedinica *umreženi individualizam*. Takav ustroj »se razlikuje od dosadašnjih dugotrajnih operativnih sustava formiranih oko velikih hijerarhijskih birokracija i

malenih, gusto isprepletenih skupina kao što su kućanstva, zajednice i radne skupine« (str. 6-7). U tom, izmijenjenom razumijevanju društvene organizacije, pojedinac je »autonomni centar« koji simultano (*multithreaded*) komunicira sa svojim višestrukim tehnološkim verzijama (*multiuser*) dok istodobno obavlja nekoliko različitih poslova (*multitasking*) (str. 7). U nastavku svoje argumentacije autori smatraju kako je u tijeku pomak s gusto povezanih i prostorom ograničenih zajednica prema slabije povezanim personalnim mrežama te da taj pomak ne znači i gubitak društvenog kapitala, prozivajući pritom kao neutemeljene opservacije o »propasti zajednice« Roberta D. Putnama. Ostaje, međutim, dvojba: što se događa s osobnom komunikacijom, zajednicom i društvom u novom medijskom okolišu?

Rainie i Wellman misle da je odgovor u razumijevanju potencijalnih posljedica integracije *društvenih mreža, interneta i mobilne revolucije*, nazivajući pritom tu kombinaciju *trostrukom revolucijom*. Glavna posljedica, prema njima, vidljiva je u pomaku iz gustih prema raspršenijim mrežama te potanko opisuju karakteristike svake od navedenih tehnologija i njihovu ulogu u tom procesu. Posebice naglašavaju važnost mobilnog elementa novih medija i tehnologija jer je omogućio *trajnu sveprisutnost (permanent omnipresence)*. Odvojenost po pitanju prostora i vremena postaje irelevantnom u svijetu trostruke (informacijsko-tehnološke) revolucije. Prema Rainieu i Wellmanu upravo je kombinacija tih tehnologija omogući-

la uspon »umreženog individualizma«. Spominju dalje kako to ne znači da su ljudi postali ili da postaju »okorjeli individualci«. Potrebe za komunikacijom i interakcijom još su uvijek važni elementi svakodnevnog života, ali se odvijaju prema obrascima raspršenijih i labavijih mreža. Primjerice, umjesto trajne pripadnosti skupinama, primjetan je porast privremenosti ili polovičnosti pripadanja u višestrukim mrežama. Zaključuju kako se, usprkos mogućnostima digitalne hiperindividualiziranosti ne pokazuju tendencije ustroja »svijeta prema meni« (*World According to Me*), nego prije tendencija »svijeta prema povezanom meni« (*World According to Connected Me*). Autori u nastavku zaostavljaju svoju argumentaciju tvrdeći kako su »novi mediji postali nova sušjedstva« (str. 13), naglašavajući pritom i tezu kako su granice između informacije, komunikacije i djelovanja postale maglovite.

Poseban dio prvog poglavlja posvećen je razumijevanju novonastalih društvenih odnosa i oblika organizacije društvenog života iz perspektive *društvenih mreža (social networks)* s naglaskom na *personalnu autonomiju aktera*, a koja omogućuje veću vidljivost i uspon umreženog individualizma. Razvoj transportnih tehnologija (aviona i automobila), širenje cjenovno prihvatljivih telekomunikacijskih tehnologija ali i dugotrajno razdoblje bez velikih svjetskih vojnih sukoba, omogućili su stvaranje pretpostavki za raširenu povezanost među pojedincima i društvima. Raširena povezanost, s druge strane,

oslabila je snage grupnih granica i interakciju koja je dotad bila uvjetovana prostornim ograničenjima, transformirajući pritom dotad neupitne lojalnosti i povezanosti poput one vezane za nacionalne, etničke ili religijske identitete ili pak vezane uz neupitan prostorni i grupni integritet kućanstava. Razvoj personalne autonomije, s druge strane, najviše se očituje kroz fleksibilizaciju radnog procesa (*networked work*) u razvijenom svijetu (najčešće okarakteriziranog terminom kreativnog sektora) koji je osim beneficija donio i troškove rizika (prekarni rad). Rainie i Wellman napominju kako transformacija prema umreženom individualizmu onda zahtijeva i drukčiju metodološku perspektivu u kojoj se mogu istodobno pronaći mogućnosti za mikroanalize (personalnih mreža), makroanalize (grozdova društvenih mreža) i analize sustava (umreženih društava). Mišljenje je autorâ da je vidljivost društvenih mreža kao osnove društvene organizacije i ponašanja postala izraženom zahvaljujući internetskoj revoluciji, odnosno kako je upravo internet bio glavni pokretač umreženog individualizma.

U pregledu razvoja interneta i njegove difuzije u svakodnevni život, Rainie i Wellman razlikuju nekoliko temeljnih faza. Najprije, računala su prošla transformaciju iz stacionarnih nepovezanih uređaja prema mobilnim povezanim uređajima. Potom, osjetno se snizila cijena računalnih uređaja, a sami su uređaji manji i lakši. Tehnološke transformacije ubrzo su pratile i programske transformacije, posebni-

ce razvojem grafičkih sučelja koja su omogućila i tehnološki manje pismenim osobama brzo i jednostavno korištenje računala. Također, problemi »digitalnog jaza« koji su bili simptomatični za prvo razdoblje »internetske revolucije« počeli su sve više opadati širenjem *mobilne revolucije* digitalno-interaktivnih medijskih sustava, iako je i danas primjetan jaz između tzv. »motiviranih mobilnih korisnika« i »stacionarnih medijskih korisnika« (str. 87). Potonji su pritom siromašniji, manje obrazovaniji i žive u ruralnim predjelima Sjedinjenih Američkih Država. Sinteza prve generacije mobilnih uređaja i računalne tehnologije došla je u obliku »pametnih mobitela« (*smartphones*) čija je karakteristika mogućnost društvene interaktivnosti i pristup općim informacijama putem internetske veze. Mišljenje je autorâ da s pametnim mobitelima istodobno dolazi do *hiperpovezanosti* unutar privatne i javne sfere, dovodeći tako do fenomena novih koreografija fizičkih oblika okupljanja, izraženih kroz pojmove *povezana prisutnost* (*connected presence*), *odsutna prisutnost* (*absent presence*) i *prisutna odsutnost* (*present absence*), evocirajući pritom sličnosti s teorijskim konceptom Castellsovih *prostora tokova* (str. 101). Spomenuti su trendovi još zanimljiviji jer je riječ o ulasku novih oblika komunikacije u komunikacijske tokove koji su prethodno bili jasnije omeđeni i strukturirani.

Pregledom različitih perspektiva vezanih za isprepletenost digitalno-interaktivnih medijskih sustava i primjetnih promjena koje su vezane za razli-

čite razine društvenih mreža, Rainie i Wellman u poglavlju »Kako umreženi individualizam funkcionira« nude analize koje nastoje sintetizirati tehnološki i društveni aspekt društvenih mreža. Vraćajući se na pojedine argumente iznesene u prethodnom poglavlju knjige, autori nastoje objasniti što se događa s međuljudskim odnosima u umreženom kontekstu (*networked relationships*) ponavljajući pritom argumente kako nema govora o povećanoj društvenoj izolaciji zbog difuzije digitalno-interaktivnih medija u svakodnevni život pojedinca. Upravo suprotno, navode istraživanja koja pronalaze pozitivnu povezanost korištenja nekih oblika digitalno-interaktivnih medija i veličine personalne društvene mreže (str. 118). Prebacujući žarište s personalnih mreža na one koje su relevantne za život zajednice, autori vide dokaze koji upućuju na *transformaciju*, a ne uništenje zajednice (str. 121). Pregled povijesne brige o sudbini zajednice ukazuje na tri faze transformacije: a) komunikaciju unutar jednog prostora, b) komunikaciju unutar više prostora (razvoj transportnih tehnologija) i c) komunikaciju putem personalnih mreža koje nadilaze ograničenja prethodnih dviju faza. Umreženi međuljudski odnosi neminovno su vezani za neke temeljne karakteristike individualnih dimenzija umrežavanja, to jest karakteristike *umreženog sebstva* (*networked self*). Umreženo sebstvo u digitalnom kontekstu vezano je uz više interakcije u fizičkom kontekstu, većim društvenim mrežama i među većim brojem prijatelja, uz istodobno održavanje

»na životu« tradicionalnih društvenih prostornih pripadnosti (susjedstva, aktivnog članstva u dobrovoljnim organizacijama) (str. 128). Umreženo sebstvo u digitalnom okružju također zahtijeva umijeće i kontinuiranu aktivnost oko procesa kreiranja identiteta i upravljanja (digitalnom) reputacijom, što se možda najbolje vidi u održavanju profila na internetskim društvenim mrežama. Također, Rainie i Wellman smatraju kako je brisanjem granica između javnoga i privatnoga tradicionalna obitelj u suvremenom medijskom kontekstu postala *umrežena obitelj* (*networked family*). Dakako, promjene nisu uvjetovane (isključivo) tehnološkim specifičnostima komunikacije, nego promjenama u veličini i sastavu kućanstava te promjenama u raspodjeli i izvođenju obiteljskih uloga, što je uvjetovano složenim političkim, ekonomskim i kulturnim procesima. Višestrukost različitih profesionalnih i privatnih uloga uz prethodno spomenutu fleksibilizaciju radnog procesa, dovela je do zanimljivog paradoksa. Naime, za razliku od tradicionalnih obiteljskih oblika kućanstava u kojima su postojale čvrste razdjelnice prostora i različitih društvenih uloga pa onda i sukladno tome manje potrebe za kontinuiranom komunikacijom, suvremene umrežene obitelji znatno više napora i vremena ulažu u komunikacijske procese, pokušavajući tako nadoknaditi prostornu dekapacitiranost. Drugim riječima, umjesto strahova od smanjenja komunikacije unutar obitelji, primjetno je intenziviranje razgovora unutar obitelji putem različitih oblika digitalno-

interaktivnih medijskih sustava. Važan element u kontekstu digitalnog umreženog individualizma pokazuje se i unutar odnosa između korisnika različitih medijskih platformi i različitih medijskih sadržaja. Recipročnost i horizontalnost tehnološko-komunikacijskih karakteristika digitalno-interaktivnih medija dovode do stvaranja združenih sadržajnih proizvoda generiranih putem kooperacijskih mehanizama. Rainie i Wellman smatraju kako su, primjerice, Wikipedija i programi političkih promjena »Arapskog proljeća« možda najzanimljiviji primjeri stvaralaštva u kontekstu digitalne umreženosti. Osim kreativnošću, distribucija i difuzija relevantnih informacijskih sadržaja također je uvjetovana logikom mrežne organizacije i djelovanja (*networked infomations*). U sustavu masovnih medija poruke su uglavnom išle od makromedijskih aktera do pojedinca, dok je protok informacija danas uvjetovan složenim međudnosom institucionalnih i personalnih informacijskih kanala. Autori smatraju kako ovakav kontekst može potencijalno dovesti do zagušenosti informacijama u kojima će trebati posebne vještine za odabiranje relevantnih personalnih i institucionalnih informativnih sadržaja. Složenost digitalnoga, umreženog medijskog sustava u kojem se prelamaju personalni i institucionalni društveni oblici također uvodi i složeniji odnos po pitanju odnosa moći, posebice po pitanju nadzora. S jedne strane na raspolaganju su informacijski protoci koji omogućuju uvid u osobni život drugih (iako je to vrlo vjerojatno racionalno

upravljana i osmišljena reputacijska dimenzija o kojoj je prije bilo govora), dok s druge strane postoje mogućnosti velikih institucija da nadziru grozdovske i personalne komunikacijske mreže, ali i da njih same (barem donekle) nadziru individualni korisnici.

U posljednjem poglavlju, Rainie i Wellman nastoje pružiti potencijalne razvojne perspektive takvog sustava, zadržavajući se pritom na dvama mogućim scenarijima: a) optimističnoj perspektivi izraženoj kroz rast umreženog individualizma i personalne autonomije ili 2) pesimističnoj perspektivi u kojoj veliki sustavi ograničavaju slobodno kretanje digitalno-interaktivnim medijskim okolišem i u kojem se prema izomorfčnosti društvenih mreža akteri sve više zatvaraju u međusobno nepovezane društvene grozdove. Naglašavaju pritom da za optimističniji ishod transformacijskih praksi digitalne umreženosti valja raspolagati vještinama fleksibilnosti, refleksivnosti te ulagati u razvojne politike koje će na adekvatan način razvijati nove oblike pismenosti kao odgovor na izazove budućnosti umreženog individualizma.

Knjiga Leeja Rainiea i Barryja Wellmana *Networked: The New Social Operating System* iznimno je koristan resurs za zainteresirane za teoriju i metodologiju društvenih mreža i društvenog kapitala, a također je riječ o iznimno bogatom pregledu razumijevanja razvoja digitalno-interaktivnih medijskih sustava i uloge koju ti sustavi igraju u suvremenom (digitalnom) društvu. Osim toga, ovo djelo nudi i zahvalnu

količinu teorijskog materijala korisnog za istraživanje uloge (digitalne) umreženosti u suvremenom hrvatskom društvu, a kompleksnost mikro-marko perspektiva koje se unutar toga materijala nalaze pruža mogućnost primjene na različite dimenzije individualnih i kolektivnih karakteristika društvenog života.

Krešimir Kroló
*Odjel za sociologiju,
Sveučilište u Zadru*

DOI: 10.5613/rzs.42.2.6

Deseta konferencija Europskoga sociološkog društva (»Društveni odnosi u turbulentnim vremenima«)

Ženeva, 7–10. rujna 2011.

Deseta konferencija Europskoga sociološkog društva (*European Sociological Association* – ESA) privukla je veći broj sudionika/ca od bilo kojeg prijašnjeg skupa u povijesti te organizacije. Ukupno 2364 priopćenja, izložena u 588 zasjedanja, organizatori su uokvirili naslovom *Društveni odnosi u turbulentnim vremenima*. Nedvojbeno je da takva odrednica dobro opisuje aktualno stanje europskih i globalnih društava, no mnogim se sudionicima/ama konferencije isprva činilo da grad u kojem je skup održan nije baš najprikladnije mjesto za raspravu o temama koje odabrani naslov podrazumijeva. S reputa-

cijom uspavanog središta međunarodnih organizacija i financijskog kapitala, peti najskuplji grad na svijetu jednostavno ne priziva slike i pojmove koje najčešće povezujemo s uzburkanim konotacijama odabranog naziva skupa.

Mjesto održavanja konferencije. Prilozi u biltenu koji su svakodnevno izdavali lokalni organizatori konferencije (Sveučilište u Ženevi i Švicarsko sociološko društvo) donekle su promijenili opisanu početnu percepciju. Iz njih se moglo doznati i to da se – mjereno švicarskim mjerilima – grad posljednjih godina našao u ozbiljnoj krizi: u njemu vlada nestašica stambenog prostora i najveća stopa nezaposlenosti, a nalazi se u kantonu koji se smatra najmanje sigurnim u Švicarskoj.

Konferencija ESA-e bila je prilika za upoznavanje s aktualnim stanjem sociološke struke na sveučilištu koje se u društvenim i humanističkim znanostima još uvijek povezuje s naslijeđem velikana poput Ferdinanda de Saussurea ili Jeana Piageta. Iako su na Sveučilištu u Ženevi danas akademski najzapaženiji programi poput međunarodnih odnosa, prava, astrofizike ili genetike, ono raspolaže i snažnim Odsjekom za sociologiju, koji zajedno sa svojim pododjelima (rodni studiji, demografija, socioekonomija, mediji) zapošljava ukupno 85 nastavnika/ca. Dio ženevskog Odsjeka za sociologiju je i interdisciplinarni znanstveni institut *I-Démo*, kojemu je dodijeljeno izdašno osmogodišnje financiranje projekta posvećenog proučavanju ranjivosti populacije iz perspektive životnog tijeka.